

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра публічного управління та адміністрування

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«ПУБЛІЧНІ ЗАКУПІВЛІ В ЕКОНОМІЧНІЙ ПОЛІТИЦІ ДЕРЖАВИ»

Студента 2м курсу, 7 групи,
спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування»
Спеціалізації «Публічне
управління та адміністрування»

Ковриженко
Сергія
Віталійовича

Науковий керівник
Кандидат наук
з державного управління

Мірко
Наталія
Вікторівна

Гарант освітньої програми
доктор наук з державного управління,
професор

Орлова
Наталія
Сергіївна

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ.....	5
1.1. Поняття та сутність публічних закупівель.....	5
1.2. Організаційно-правове забезпечення здійснення публічних закупівель.....	11
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННИХ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ.....	17
2.1. Механізм здійснення публічних закупівель в системі «Prozorro».....	17
2.2. Основні проблеми та недоліки електронної системи закупівель «Prozorro».....	23
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ.....	29
ВИСНОВКИ	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Публічні закупівлі складають досить значну частину усіх національних торгових потоків. Обсяги державних закупівель у середньому сягають від 8 до 21 % від ВВП країни [9]. У зв'язку із цим на сучасному етапі вони є потужним інструментом впливу на ринкову ситуацію, надання державної допомоги суб'єктам господарювання. Ефективне використання цього механізму є запорукою стабільного економічного зростання. Окрім цього, публічні закупівлі є одним із найбільш важливих джерел продажів у багатьох стратегічно важливих галузях економіки країни (наприклад, в оборонній промисловості чи охороні здоров'я), а також здатні стимулювати впровадження інновацій і сприяти технологічному розвитку країни. Держава відіграє неабияку вагому роль і в ринкових процесах вона може виступати не тільки як регуляторний орган, а і як споживач товарів та послуг. На сьогодні Україна здійснює активне реформування національної економіки в цілому, в тому числі у сфері публічних закупівель. Механізм здійснення процедур державних закупівель повинен бути одним із ключових елементів управління державними фінансами, і ґрунтуватися на засадах добросовісної конкуренції, прозорості й відкритості, тому дослідження особливостей механізму здійснення публічних закупівель та їхньої ролі у економічній політиці держави є на сьогодні досить актуальним.

Метою є дослідження теоретико-прикладних аспектів механізму здійснення публічних закупівель в Україні.

Відповідно до зазначеної мети **завданнями** дослідження є:

- визначення сутності публічних закупівель та їхньої ролі в економічній політиці держави
- дослідження організаційно-правового забезпечення здійснення публічних закупівель
- аналіз особливостей механізму здійснення публічних закупівель в системі «Prozorro»

- визначення основних недоліків електронної системи закупівель «Prozorro»
- формування напрямів удосконалення системи та нормативно-правового регулювання електронних публічних закупівель.

Під час аналізу використовувались теоретичні **методи** дослідження, за допомогою яких проаналізовано, систематизовано отриману інформацію та статистичні методи, побудовано ряди динаміки, використано компаративний метод для більш комплексного вивчення тенденцій розвитку системи публічних закупівель України.

Об'єкт дослідження – процес здійснення публічних закупівель в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти механізму здійснення публічних закупівель в Україні.

Дослідженню системи публічних закупівель України присвячені праці багатьох вчених зокрема Н. Кулака, В. Колотія, О. Костенко, О. Мельникова, Д. Мартиновича, В. Чабана та інших.

Інформаційною базою випускної кваліфікаційної роботи є вітчизняні та зарубіжні літературні джерела, що характеризують особливості функціонуючої системи публічних закупівель України.

Інформація щодо апробації результатів дослідження. Результати теоретичних досліджень були відображені у науковій статті Ковриженко С. В. «Електронна система публічних закупівель «Prozorro»: теоретико-прикладні аспекти», опублікованої у виданні: Публічне управління та адміністрування в умовах суспільних трансформацій :Збірник наукових статей. 2019.

Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Робота містить: 48 сторінок, 1 таблицю, 6 рисунків, 51 джерело використаної літератури.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

1.1. Поняття та сутність публічних закупівель

Роль держави у якості необхідної суспільству політичної організації важко переоцінити, адже вона задовольняє ряд потреб, які не змогла б задовольнити жодна інша інстанція. У тому числі частина цих потреб пов'язана зі здійсненням державою закупівель. Саме тому слід враховувати, що держава є повноцінним суб'єктом ринку, що використовує для своїх потреб певні суспільні блага і тим самим формує ринок державних закупівель.

Саме по собі поняття «публічні закупівлі» в українському законодавстві є достатньо новим. У 2015 році було прийнято Закон України «Про публічні закупівлі», в якому визначено поняття публічних закупівель як придбання замовником товарів, робіт і послуг у порядку, встановленому цим Законом [1].

До цього визначення звучало дещо по-іншому: «державні закупівлі». Це поняття часто зустрічається в економічній та юридичній літературі. Його сутність полягає у придбанні замовником товарів, робіт і послуг за державні кошти в порядку, встановленому законом [2]. Детальне вивчення міжнародних нормативно-правових актів дає підстави для висновку, що на сьогодні в роботах вчених не існує однозначного підходу до тлумачення сутності поняття «публічні закупівлі». На даному етапі розвитку суспільства відносини між державною і приватним сектором змінюються, адже збільшується кількість компаній, що надають такі послуги, які зазвичай надає держава. З цього і випливає важкість у вирішенні того, які угоди становлять державні закупівлі, чим є закупівельна організація і яка продукція закуповується.

Близьким до визначення «публічні закупівлі» є також «державне замовлення». Співвідношення даних понять полягає у тому, що органи державного управління розміщують державне замовлення через закупівлі, тобто придбання, купівлю товарів, робіт і послуг на відкритому конкурентному

ринку. Таким чином, державні закупівлі – це процес виконання державного замовлення [8, с. 21].

Для того, щоб проаналізувати поняття державного замовлення необхідно визначити ще одне важливе поняття, а саме поняття державних потреб. Об'єм державних потреб визначається через державне замовлення і є підставою для укладення уповноваженим органом влади державного контракту з постачальником (виконавцем). Дане поняття (державна потреба) є ширшим за поняття «державне замовлення», адже замовлення створюються саме на основі потреб, які існують у держави. Тобто, зважаючи на усе вищезазначене, можна дійти висновку, що визначення «державне замовлення» є по суті прототипом сучасного визначення «публічні закупівлі».

Одночасно із цим необхідно розуміти, у чому різниця між поняттями «державні закупівлі» і «державне замовлення». Перше – це така собі заява про наміри придбати ті чи інші товари або послуги, натомість друге поняття передбачає вже конкретно процес придбання з передачею прав власності від продавця до покупця.

Взагалі, сутність державних закупівель – це певна, регламентована законодавством діяльність держави з придбання товарів, робіт і послуг з найбільшою ефективністю і найменшими витратами з метою забезпечення діяльності держави, а також з метою впливу на розвиток галузей національної економіки і зміцнення соціальної політики [15].

Головною ціллю державних закупівель є забезпечення потреб держави в усіх необхідних і якісних товарах та послугах задля того, щоб вона могла на належному рівні виконувати свої функції зі створення і розподілу суспільних благ.

Ознайомившись з дослідженнями вітчизняних і зарубіжних науковців можна відзначити, що є наступні терміни для визначення закупівель за державні кошти: тендер, конкурсні торги, торги, закупівля, державні закупівлі. При розгляді тендерних торгів аналізують узгоджений процес змагань між пропозиціями різних суб'єктів, або ж конкурс, який проводять з ціллю вибору

найліпшої щодо економічної вигоди пропозиції. Також слід зазначити, що в зарубіжній літературі для позначення такого роду закупівель активно використовується термін «procurement» (закупівлі), під яким розуміють сукупність методів, що дають змогу максимально ефективно задовольнити потреби замовника у товарах, роботах та послугах.

Вітчизняний науковець В. В. Смирчинський дещо повніше описує дане поняття, розуміючи прок'юремент як конкурентну систему закупівлі продукції в ринковій економіці, «що базується на принципах гласності проведення торгів, справедливості товарного обміну, економічності, ефективності та підзвітності обмінних операцій, обов'язковості виконання контрактних умов» [17, с. 12].

Проте іншими вченими наводиться багато різних визначень, кожне з яких по-своєму окреслює поняття державних або публічних закупівель. Так, І. Влялько вважає, що «державні закупівлі – закупівля на конкурентній основі, згідно з визначеними правилами та умовами, товарів, робіт і послуг за державні кошти з метою підтримки життєдіяльності держави на належному рівні» [18, с.109-110]. К. Кічік вживає у своїй дисертаційній роботі визначення публічні закупівлі, в які входять «державні та муніципальні закупівлі, закупівлі державних корпорацій, суб'єктів природних монополій» [19, с. 29-30]. О. Сидоренко розглядає державні закупівлі як «складову механізму державного регулювання» [20, с. 90]. О. Критенко підкреслює, що «державні закупівлі – певна, регламентована законодавством діяльність держави з придбання товарів, робіт і послуг з найбільшою ефективністю й найменшими витратами для забезпечення діяльності держави та впливу на розвиток галузей національної економіки й зміцнення соціальної політики» [21, с. 25].

Усі ці визначення сконцентровані на певних важливих аспектах поняття публічних закупівель, тож беручи до уваги все вищезазначене можна сформулювати визначення публічних закупівель як систему поетапних дій, які формують цілісну, врегульовану законодавством процедуру, що проводиться на конкурентній основі, спрямовану на закупівлю за державні кошти та кошти місцевих бюджетів необхідних товарів, робіт і послуг, що пропонуються

учасниками процедур, відповідно до потреб замовника (розпорядника коштів), виходячи із умов якості, ціни, кількості, строку поставки товару, надання послуг чи виконання робіт, місцезнаходження постачальника, строку дії пропозиції конкурсних торгів та ін., та проводиться з метою реалізації функцій публічної адміністрації, а також включає контроль, нагляд, координацію та моніторинг за проведенням процедур уповноваженими органами.

За останні роки у системі публічних закупівель України відбулася велика кількість змін, які достатньою мірою змінили цей процес. Ключовим у цьому питанні став 2016 р., адже 17 лютого 2016 р. Президент України підписав новий Закон України «Про публічні закупівлі». Незабаром після цього, 1 серпня того ж року, цей Закон став обов'язковим для виконання для усіх замовників державного сектора. Окрім цього, цілковито і повністю система державних закупівель була перенесена на електронні ресурси і тепер відбувається лише у електронній формі.

Оскільки наповнення держбюджету, ресурси якого і використовуються для здійснення державних закупівель, відбувається завдяки платникам податків, було вирішено перейти від поняття «державні закупівлі» до «публічні закупівлі», про що було сказано вище. Ця зміна має більше психологічний характер аніж практичний, адже люди, які платять податки, повинні мати право контролювати цей процес і спостерігати за його перебігом «публічно». Сміслові навантаження терміну за рахунок цих змін ніяк не змінилися.

Якісно налагоджений процес здійснення публічних закупівель є необхідним для суспільства, адже він дає змогу отримати соціальні послуги у повному обсязі так як існує багато видів послуг, які не можуть надати інституційні одиниці державного сектору через свої інноваційні, виробничі і фінансові можливості, а також через слабе розгалуження інфраструктури. Натомість усі ці послуги можна надати використовуючи механізм тендерів приватним господарюючим суб'єктам, внаслідок чого забезпечуючи соціальний захист та стандарт життя населення [16, с. 13].

Окрім цього не менш значущим фактором є те, що публічні закупівлі товарів, робіт і послуг є правовим механізмом, який надає державі можливість обрати суб'єктів господарювання, які здійзнять державне замовлення на найбільш вигідних ринкових умовах. Це може відбутися лише за умов неупередженого конкурсного процесу проведення закупівлі та відбору переможця на основі критеріїв, визначених заздалегідь. Увесь цей процес публічних закупівель має своєю ціллю ефективне визначення найкращого постачальника, який зможе повністю відповідати усім кваліфікаційним критеріям конкурсу та зможе встановити найнижчу (а отже найвигіднішу) вартість своїх товарів, робіт, послугу.

Роль публічних закупівель є більш значною, ніж може здаватися на перший погляд, адже той масив соціально-економічних державних та суспільних проблем, який вони вирішують, є вражаюче великим. Сюди можна віднести і забезпечення проведення різноманітних наукових досліджень, і створення новітніх технологій, впровадження певних розробок. Окрім цього у державному секторі зазвичай відсутні такі інституційні одиниці ресурсного потенціалу, здатні виконувати дані завдання. Публічні закупівлі допомагають забезпечити розвиток стратегічних галузей економіки та їх ефективне функціонування. Також вони забезпечують розвиток освіти, культури, науки, фізичної культури і спорту, охорони здоров'я, національної безпеки, дотримання порядку. Тобто кількість функцій, які покладено на дану інстанцію є масштабною, і саме тому для нормального існування усієї держави необхідно, щоб публічні закупівлі були здійснені вчасно, якісно і в необхідних суспільству обсягах. На додачу можна також звернути увагу на те, що за допомогою публічних закупівель державний сектор здатен задовольнити свої потреби в товарах, роботах та послугах за рахунок виділених бюджетних коштів, тобто у держави з'являється можливість через інститут публічних закупівель, залучивши приватний сектор надати суспільству усі необхідні йому соціальні послуги.

Якщо детальніше проаналізувати усе вищесказане, то можна дійти висновку, що ефективне і повноцінне виконання державною своїх функцій на нормальне функціонування суспільства є неможливим без наявності публічних закупівель. Велика кількість елементів суспільного побуту кожного громадянина держави так чи інакше має місце бути саме завдяки публічним закупівлям, тому аналіз процесу їх здійснення є таким важливим на даному етапі існування держави і потребує більш детального розгляду.

Зважаючи на усі окреслені характеристики публічних закупівель, можна виділити такі головні їхні риси:

1. Нормативна урегульованість. У замовників є право робити закупівлі виключно у формі та у спосіб, що прямо передбачений чинним законодавством України. Вся процедура організації на виконання публічних закупівель має чіткий адміністративний характер і однозначне трактування.
2. Цільове використання коштів. У замовників є повне право виконувати закупівлі лише на основі бюджетних призначень і на здійснення тих соціально важливих завдань, які на них покладаються. Виділені під певні соціальні нужди кошти не можуть бути витрачені з іншою метою аніж їх цільове призначення.
3. Наявність конкурсного характеру. На замовників накладається зобов'язання здійснювати закупівлі на конкурсній та прозорій основі без будь-яких проявів дискримінації. Неможливо впровадження жодних махінацій з цільовими фінансовими ресурсами і надання переваг поза конкурсною основою.
4. Економічна доцільність. На замовників накладається зобов'язання вибору саме того з учасників закупівель, який може запропонувати найнижчу ціну за свої товари, роботи, послуги, одночасно з наданням цих товарів у належній якості за всіма необхідними кваліфікаційними критеріями. Ціллю публічних закупівель є забезпечення економії бюджетних коштів. Окрім цього важливим є також недопущення корупції, що набуває особливої актуальності на теренах нашої держави через ряд особливостей менталітету.

5. Інструмент економічної політики. За допомогою публічних закупівель та товарних інтервенцій держава може формувати рівень попиту та пропозиції на національному ринку тієї чи іншої продукції.

Отже, здійснивши аналіз усіх наведених вище підходів, можна зробити висновок, що під публічними закупівлями слід розуміти сукупність поетапних дій, які складають цілісну, врегульовано законодавством (в Україні – Законом України «Про публічні закупівлі») процедуру, що здійснюється на конкурентній основі, спрямовану на закупівлю за державні кошти та кошти місцевих бюджетів необхідних товарів, робіт і послуг, що пропонуються учасниками процедур, відповідно до потреб замовника, виходячи із умов якості, ціни, кількості, строку поставки товару тощо, та проводиться з метою реалізації функцій публічної адміністрації, а також включає контроль, нагляд, координацію та моніторинг за проведенням процедур уповноваженими органами. Також було з'ясовано основне призначення публічних закупівель – це задоволення потреб держави в товарах, роботах та послугах, що будуть використані для реалізації нею своїх функцій з найменшими бюджетними витратами та з отриманням продукції належної якості.

1.2. Організаційно-правове забезпечення здійснення публічних закупівель

Систему публічних закупівель України формують інформаційна, законодавча та інституційна складові. Законодавство у сфері публічних закупівель є фундаментальною основою, що визначає поняття, процедуру та принципи закупівлі товарів та послуг. Після здобуття Україною незалежності протягом двох років у системі державних закупівель не існувало профільного закону. Забезпечення стабільного економічного розвитку вимагало налагодження взаємодії підприємств з державними органами виконавчої влади, тому у 1993 році були прийняті Указ Президента України «Про державне замовлення в Україні» та постанова КМУ «Про концепцію державного

замовлення». Таким чином державні закупівлі були одним із економічних методів державного регулювання. Наступним підзаконним актом, який регулював публічні закупівлі в умовах незалежності України, була постанова КМУ «Про затвердження Положення про порядок організації та проведення міжнародних торгів (тендерів) в Україні» від 21.10.1993 р. Цей документ характеризував порядок проведення тендерних закупівель, існуючі види тендерів. Протягом 90-их років відбувались неодноразові модифікації нормативної бази, були прийняті такі нормативно-правові акти: Закон України «Про державний матеріальний резерв», положення про порядок організації та проведення торгів (тендерів) у сфері державних закупівель товарів (робіт, послуг, «Про створення єдиної системи закупівель товарів (робіт, послуг) за рахунок коштів державного бюджету та іноземних кредитів, що залучаються під гарантії Кабінету Міністрів України». Згадані документи започаткували процес гармонізації процедури публічних закупівель до вимог СОТ.

Сучасну систему публічних закупівель було започатковано виданням у 2000 році Закон України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти». Він окреслює базисні економічні та правові норми процесу закупівлі за рахунок державних коштів. Основною метою при цьому є забезпечення прозорості та раціонального використання державних коштів. Об'єктом його регулювання є закупівлі товарів та послуг, які повністю або частково здійснюються за державний рахунок і вартість яких більша 5000 євро або 10000 євро для послуг.

Прийняття Закону України «Про здійснення державних закупівель» (2289-VI від 1.06.2010 року) стало важливим кроком до урегулювання процесу проведення державних закупівель. Він скасував дію 87 нормативно-правових актів, які регулювали систему публічних закупівель. Поряд з цим він також визначав функції та обов'язки державних органів у регулюванні сфери закупівель. На сьогодні основним вектором розвитку нормативно-правової бази регулювання державних закупівель є її гармонізація до правових норм ЄС. З цією метою у 25 грудня 2015 року було прийнято Закон України «Про

публічні закупівлі» № 922-VII, згідно з яким тендери мали відбуватись в електронній системі, що забезпечувало б прозорість процедури та мінімізувало корупційну компоненту. Цим законом було скасовано дію двох інших законів – Закон України «Про особливості здійснення закупівель в окремих сферах господарської діяльності» від 24 травня 2012 року № 4851-VI та Закон України «Про здійснення державних закупівель» від 10 квітня 2014 року № 1197- VII [39]. Згідно з законодавством існує декілька процедур проведення тендерів: відкриті торги, переговорна процедура і конкурентний діалог. Найбільш поширеною з них є процедура відкритих торгів, обов'язковою умовою якої є наявність двох контрагентів для проведення аукціону. У такому випадку у вільному доступі до початку аукціону є інформація про безпосередніх учасників торгів, але невідомою залишається ціна. Конкурентний діалог передбачає проведення аукціону тільки після оголошення цінової пропозиції. На відміну від цих видів під час переговорної процедури аукціон не відбувається.

Важливу роль у системі публічних закупівель відіграє інформаційна складова, втіленням якої в Україні є платформа prozorro.gov.ua. Впровадження електронної системи є запорукою підвищення ефективності використання державних коштів та збільшення контролю за здійсненням тендерів зі сторони громадськості.

Не менш важливою складовою системи публічних закупівель є інституційна структура.

Згідно з статтею 7 другого розділу ЗУ «Про публічні закупівлі» органом, який здійснює регулювання та реалізує державну політику у сфері публічних закупівель є Міністерство економічного розвитку та торгівлі. Серед завдань, що покладені на Міністерство економічного розвитку та торгівлі є:

- нормативно-правове забезпечення державного регулювання у сфері публічних закупівель;

- збір та обробка інформації щодо запланованих та здійснених закупівель, підготовка на основі отриманих даних та подання до Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Рахункової палати щорічних звітів про стан закупівель;
- міжнародне співробітництво у сфері закупівель;
- надання безкоштовних консультацій з питань закупівель;
- інформування суспільства про політику та правила публічних закупівель, а також про всі внесені зміни до діючих норм;
- проведення авторизації електронних майданчиків;
- співробітництво з іншими державними органами та громадськими організаціями з метою усунення проявів корупції у сфері публічних закупівель;
- взаємодія з суспільством для отримання додаткової інформації щодо можливостей удосконалення системи публічних закупівель.

Тобто даний орган відповідає за проведення аналізу поточного стану системи, визначення наявних у ній проблем та недоліків та розробку заходів з метою їхнього усунення.

Окрім цього, важливою є діяльність Рахункової палати, Антимонопольного комітету та Держаудитслужби, які контролюють сферу публічних закупівель у межах своїх повноважень.

Рахункова палата проводить контрольно-аналітичну діяльність, яка забезпечує єдину систему контролю за виконанням державного бюджету і бюджетів державних цільових фондів. До її обов'язків належать: проведення фінансових перевірок в державних органах та підприємствах у межах використання ними державних коштів, здійснення оперативного контролю за використанням коштів Державного бюджету.

У складі Антимонопольного комітету України функціонує адміністративна колегія з розгляду скарг про порушення норм у сфері публічних закупівель. Тож, основна функція цього органу – оскарження. АМКУ має здійснювати контроль за відсутністю змов чи інших порушень економічної конкуренції під час проведення тендерів. Рішення колегії АМКУ є обов'язковими для виконання замовниками.

Державна аудиторська служба України є центральним органом виконавчої влади, що підпорядковується Кабінету Міністрів України та забезпечує безпосередню реалізацію державної політики у сфері публічних закупівель.

Наступним органом контролю є Державна казначейська служба України, котра здійснює перевірки на етапі реєстрації договорів, її обов'язком є перевірка наявності та правильності оформлення плану закупівель, договору та необхідних фінансових звітів.

Таким чином, можна сказати, що вказані органи забезпечують здійснення декількох видів контролю – попереднього, поточного та наступного. Попередній контроль застосовується на етапі затвердження кошторисів та договорів, він має профілактичний характер, адже спрямований на запобігання порушень під час здійснення процедури закупівлі. Поточний контроль має оперативний характер, його завданням є виявлення та припинення порушень на усіх етапах проведення тендеру та виконання укладених угод. Наступний контроль, у свою чергу, здійснюється після завершення господарських операцій і закінчення звітного періоду з метою встановлення законності здійснених операцій.

Одним з найперспективніших способів збалансування державного бюджету в сучасних умовах ринкової економіки вважається інститут публічних закупівель.

Державні закупівлі є інструментом раціонального використання державних коштів та одним із основних факторів впливу на розмір бюджету

держави, тому їх процес здійснення має бути чітким, контрольованим та відповідати сучасним вимогам суспільства.

Бюджетна політика є складовою фінансової політики Міністерства фінансів України. Мінфін є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову та бюджетну політику. Основними функціями Мінфіну є:

- розробка засад і напрямів проведення державної фінансової політики;
- здійснення державного фінансового контролю;
- організація управління державними фінансами;
- забезпечення єдиних стандартів проведення фінансових операцій.

В підпорядкуванні Міністерства фінансів функціонує апарат уповноважених з контролю за використанням державних фінансів, у тому числі на закупівлі, які здійснюються відповідно до річного плану. Уповноважені розглядають звернення щодо можливих порушень при витрачанні коштів та встановлюють відповідальність конкретних посадових осіб за порушення.

Варто зазначити, що порядок здійснення моніторингу закупівель наразі залишається не врегульованим ні в спеціальному законі, ні в окремому наказі, який мав бути затверджений Міністерством фінансів відповідно до Закону про публічні закупівлі.

Отже, допомогою системного аналізу складових публічних закупівель, у сфері регулювання публічних закупівель можна зробити висновок, що процес організації публічних закупівель потребує подальшого вдосконалення, особливо з боку законодавця. Необхідно проаналізувати досвід інших країн та зробити справедливі висновки та відповідні пропозиції щодо удосконалення організаційно-правового забезпечення механізму публічних закупівель.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННИХ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

2.1. Механізм здійснення публічних закупівель в системі «Prozorro»

До 2016 року усі публічні закупівлі зводились до паперових процедур, що сприяло високому рівню бюрократії і корупції, ускладнювало закупівельні процеси, стримувало вихід на ринок нових постачальників, і, відповідно, знижувало рівень конкуренції.

Після підписання Угоди про асоціацію з ЄС та запровадження зони вільної торгівлі з 1 січня 2016 р. основним завданням реформування діючої системи закупівель стало запровадження інформаційних технологій, які б підвищили прозорість процесів. Оскільки на той час вже тривав підготовчий процес до гармонізації законодавства до стандартів ЄС, рішення про запуск в Україні системи «Prozorro» було прийнято 2015 році на одному із засідань Національної ради реформ. Спочатку вона працювала у пілотному режимі, її використання було добровільним, але згодом (з 1 серпня 2016 р.) вона вже стала обов'язковою для всіх державних замовлень [3, с. 48].

Основними складовими системи є єдина база даних і акредитовані електронні торговельні майданчики. Учасники отримують доступ до електронної системи аукціонів завдяки функціонуванню платформ, до яких належать: tender-online.com.ua, tenders.all.biz, zakupki.prom.ua, gov.auction, tender.uub.com.ua, ubiz.ua, zakupivli24.pb.ua, newtend.com, dzo.com.ua, smarttender.biz, privatmarket.ua, accept-online.com.ua, alltenders.com.ua та інші.

Продавець, у свою чергу, може самостійно обрати майданчик для участі при цьому вся інформація транслюється також на інших порталах. Вказані веб-ресурси отримують дохід від зборів, які сплачують учасники для отримання доступу до бази [37].

Процес здійснення тендеру у електронній системі «Prozorro» передбачає проходження учасником декількох етапів (Рис.2.1)

Рис. 2.1. Етапи проведення тендеру в електронній системі «Prozorro»

Побудовано автором за даними [11]

Перш за все підприємство, яке бажає взяти участь у тендерних торгах в якості замовника, має пройти процедуру реєстрації у системі «Prozorro». Після цього, базуючись на наявних у нього вимогах до кількісних та вартісних характеристик об'єкта закупівель і до майбутнього контрагента, замовник має сформулювати та розмістити заявку в системі та оголосити торги. Обов'язковою умовою для початку тендеру є участь одного виконавця для допорогового тендеру і двох – для надпорогового. Якщо ця умова виконана, то відбувається наступний етап – проведення аукціону. Він складається з трьох етапів, під час

яких виконавці мають змогу поступово знижувати ціну пропозиції. На цьому етапі спостерігати за протіканням аукціону можуть тільки учасники тендеру.

Після завершення аукціону система оприлюднює усі пропозиції учасників, відбувається вибір переможця. Згідно з правилами основним критерієм під час визначення майбутнього контрагента є економічна вигода, тому першочергово замовник розглядає пропозицію виконавця, який запропонував найнижчу ціну. Термін розгляду обмежений і становить 5 діб, проте, якщо заявка не відповідає вимогам замовника, він може перейти до розгляду наступних в черзі пропозицій.

Після визначення переможця сторони мають укласти угоду, що має відбутися не пізніше, ніж через 20 днів після оприлюднення інформації про результати проведення тендеру. Оскільки система надсилає повідомлення про обраного виконавця усім учасникам, вони мають змогу звернутись за додатковими роз'ясненнями до замовника або оскаржити рішення, звернувшись до Антимонопольного комітету, якщо в них виникли підозри про порушення норм законодавства під час проведення тендеру.

Усі закупівлі, що відбуваються у системі можна поділити на два види – допорогові та надпорогові. Допороговою називається купівля товарів або послуг загальною вартістю менше, ніж 200 тис.грн або робіт вартістю до 1,5 млн.грн. Надпороговою вважається закупівля, якщо вартість товарів, послуг або робіт перевищує вказані суми. Планується зниження цього порогу до 50 тис.грн для товарів, послуг та робіт, внесені зміни до ЗУ «Про публічні закупівлі» наберуть чинності з квітня 2020 року. Структуру очікуваної вартості завершених тендерів протягом досліджуваного періоду за видами процедур відображено на рис. 2.2.

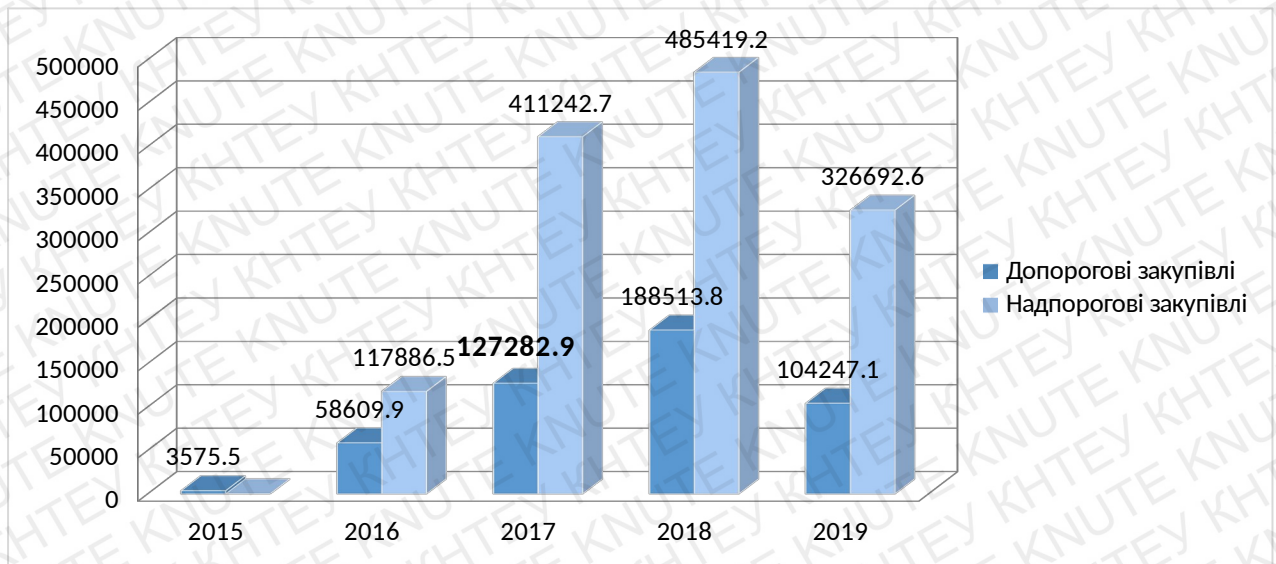

Рис.2.2. Динаміка очікуваної вартості завершених тендерів за видами процедур у 2015-2019 рр., млн.грн

Побудовано автором за даними [18]

Таким чином, протягом 2016-2019 років лівову частку у загальній очікуваній вартості завершених тендерів займали надпорогові тендери: у 2016 році їхня частка становила 66,8 %, у 2017 році – 76,4 %, у 2018 – 72,0 %, а у 2019 – 75,8 %.

Як зазначалось, існує три можливі процедури проведення тендерів: відкриті торги, конкурентний діалог та переговорна процедура закупівлі. Стандартні етапи проведення відкритих торгів наведені вище, основною особливістю цієї процедури є електронний аукціон. При прийнятті рішення замовник може керуватись ціновим та неціновими критеріями. До нецінових критеріїв можуть належати умови оплати, розмір експлуатаційних витрат, гарантійне обслуговування тощо. При цьому частка ціни має складати не менше 70 % загальної ваги усіх критеріїв.

Конкурентний діалог використовується організатором зазвичай у тих випадках, коли неможливо встановити чіткі вимоги до технічних, якісних характеристик товарів, робіт чи послуг. Також цей формат може застосовуватись, якщо для прийняття кінцевого рішення замовник потребує проведення додаткових перемовин з можливими виконавцями, найчастіше це характерно для угод, об'єктом яких є консультаційні послуги або розробка

певних продуктів. При використанні конкурентного діалогу на першому етапі виконавці мають надати інформацію, що засвідчує їхню відповідність усім встановленим вимогам, не вказуючи ціну пропозиції. Таким чином відбувається первинний відбір потенційних контрагентів. Якщо тендерні пропозиції цих учасників відповідали вимогам замовника, вони запрошуються до перемовин, обов'язковою на цьому етапі є участь не менше, ніж трьох суб'єктів. У результаті цих переговорів замовник має скорегувати попередню заявку, додавши нові вимоги та характеристики до об'єкта угоди. Після цього учасники, що брали участь у перемовинах і були запрошені для подальшої участі у тендері, мають надати остаточні пропозиції із зазначенням вартості. На практиці ця процедура застосовується рідко [37].

Переговорна процедура використовується у виняткових випадках, замовник укладає договір з виконавцем після проведення переговорів з одним або декількома учасниками, де він ознайомлюється з документальними підтвердження відповідності учасника встановленим кваліфікаційним вимогам. Проведення переговорної процедури вимагає від замовника обов'язкового обґрунтування застосування цього виду закупівлі.

Таким чином, завдяки системі «Prozorro» усі громадяни можуть спостерігати за ходом та результатами, що підвищує відкритість публічних закупівель та відкриває нові можливості для підприємств малого та середнього бізнесу України. Підтвердженням цього є те, що з моменту впровадження в Україні інструментарію електронних закупівель спостерігається чітка тенденція збільшення вартості тендерів, що організовуються.

З 2016 року, коли закінчився етап використання системи у пілотному режимі, і до 2018 року вартість організованих тендерів зросла майже у 4 рази (Рис.2.3).

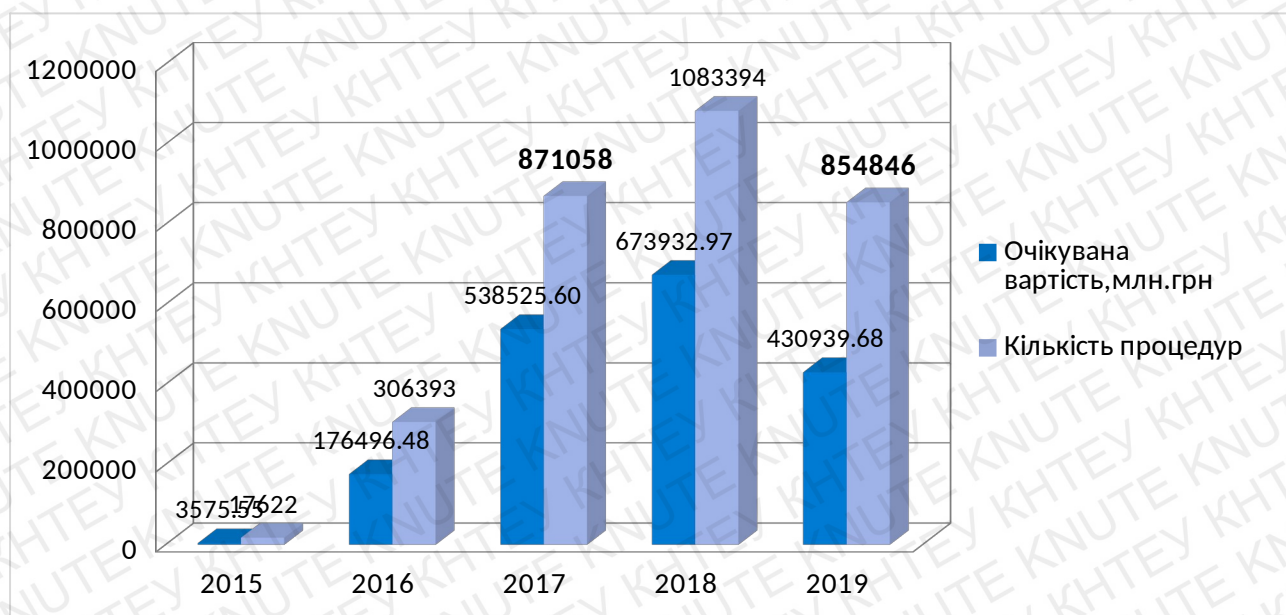

Рис. 2.3. Динаміка очікуваної вартості та кількості завершених тендерів у системі «Prozorro» у 2015–2019 рр., млн.грн

Побудовано автором за даними [14]

За перші дев'ять місяців 2019 року очікувана вартість завершених тендерів склала 430940 млн. грн, що на 50 959 млн. грн менше, ніж за аналогічний період 2018 року, що свідчить про можливе незначне зменшення очікуваної вартості тендерів у 2019 році.

Зростання вартості тендерів супроводжується чіткою тенденцією до збільшення кількості тендерів протягом 2015–2019 років. Так, у 2017 році порівняно з 2016 роком кількість процедур збільшилася на 184,3 %, у 2018 році – на 24,4 %.

Окрім цього, щорічно збільшується кількість учасників, зареєстрованих у системі «Prozorro» (Рис.2.4).

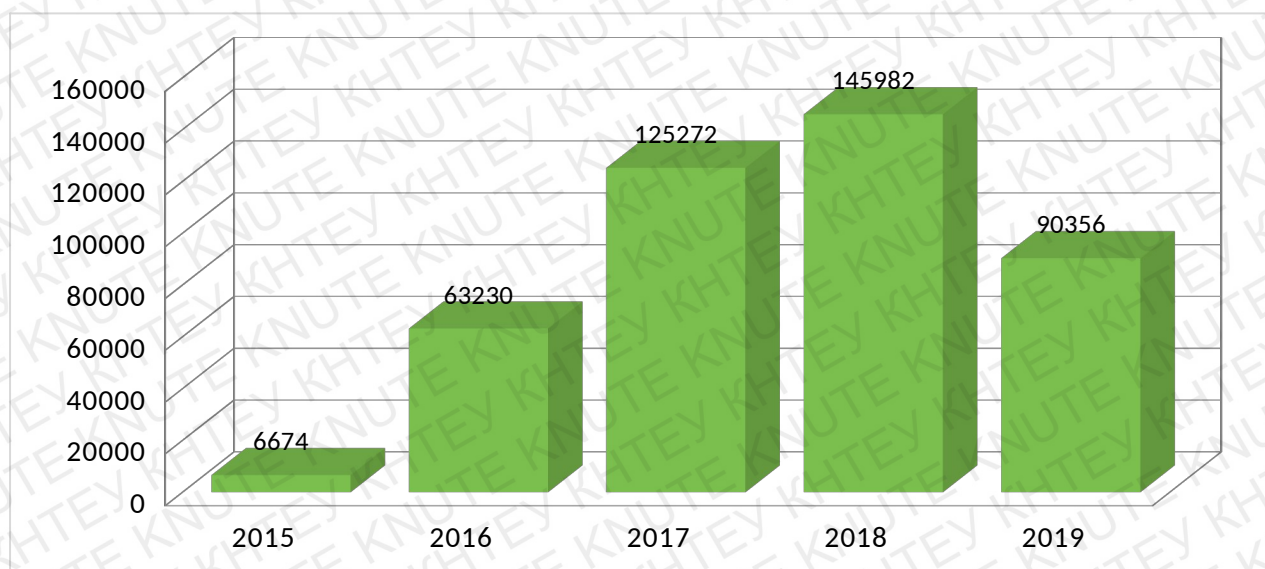

Рис.2.4 Динаміка кількості учасників у закупівлях в системі «Prozorro» у 2015–2019 рр.

Побудовано автором за даними [31]

Організаторів з найбільшою сумою очікуваної вартості тендерів протягом 2015-2019 років відображено в табл.2.1.

Таблиця 2.1

Замовник	Очікувана вартість тендерів
Міністерство економічного розвитку і торгівлі	19250,81
Міністерство інфраструктури	16834,86
КМДА	5932,08
Міністерство енергетики та вугільної промисловості	5000,36
Міністерство оборони України	3420,65
Міністерство палива та енергетики України	2257,70
Всього	1823470,3

Аналіз структури замовників з найбільшою вартістю закупівель, млн.грн

Побудовано автором за даними [23]

За результатами проведеного аналізу основних замовників тендерів, можна зробити висновок, що основними об'єктами публічних закупівель є нафтопродукти, паливо, електроенергія, комунальні послуги, товари військового сектору.

Кількість підприємств, які готові торгувати з державою, за три роки зросла удвічі, що, у свою чергу, зумовлює зростання суми економії внаслідок проведення торгів в умовах добросовісної конкуренції. Так, від моменту

створення та до кінця 2018 року в електронній системі закупівель зареєстровано близько 35 тис. організаторів закупівель та понад 210 тис. учасників закупівель. За цей період було оголошено 2,730 млн закупівель очікуваною вартістю майже 2,072 трлн грн та опубліковано 1,488 млн звітів про укладені договори на суму 210 млрд грн. Різниця суми очікуваної вартості закупівель та суми переможних пропозицій складає 7,64% або близько 65,5 млрд грн в абсолютному еквіваленті.

Отже, з огляду на проведений аналіз можна сказати, що електронна система закупівель України передбачає можливість проведення тендерів за різноманітними процедурами відповідно до потреб замовника та сприяє підвищенню раціональності використання державних коштів шляхом створення сприятливого конкурентного середовища. Кількість учасників та вартості проведених тендерів в межах електронної системи «Prozorro» щорічно зростає, це свідчить про, що система електронних торгів набуває поширення.

2.2. Основні проблеми та недоліки електронної системи закупівель «Prozorro»

Як було зазначено у попередньому розділі, використання інформаційних технологій у сфері публічних закупівель надає сукупність переваг, адже такий механізм проведення тендерів сприяє зменшенню корумпованості системи публічних закупівель, зростанню конкуренції та зниженню бюджетних витрат. До позитивних змін системи «Prozorro», результати яких можна оцінити, належать:

- стрімке зростання учасників закупівель, в число яких входить частка представників малого та середнього бізнесу, а також надання практичної можливості для участі в тендерах іноземним суб'єктам;
- можливість постійного контролю за ходом проведення тендеру, отримання швидкої відповіді та роз'яснення щодо тендерної документації;

- прозора процедура оцінки тендерів;
- економія витрат державних коштів на адміністрування системою закупівель;
- можливість швидкого оскарження процедури закупівлі, адже подання скарг відбувається напряму в електронній системі; також є можливість ознайомитися зі скаргами інших учасників закупівель та отримання даних про розгляд скарг Антимонопольним комітетом України; [5, с. 75].

Безумовно, впровадження прозорої системи електронних торгів стало одним з найбільших кроків по боротьбі з корупцією та забезпечення відкритості проведення тендерів. Доволі часто учасники торгів стикаються з технічними недоліками електронної платформи, наслідками чого є неправомірне відхилення пропозиції, перешкоди в отриманні коректної інформації про закупівлю та неможливість оскарження процедури проведення тендера [5, с. 72].

До недоліків у роботі електронної системи закупівель можна віднести:

1. Відсутність можливості оскарження рішення замовникам, тендерні пропозиції яких безпідставно відхилено, якщо пропозиції інших учасників торгів також відхилені.

Згідно із Законом України «Про публічні закупівлі» [10], скарги, які стосуються проведених тендерів, неправомірних дій замовника, які проходять на відповідність технічним вимогам після розгляду тендерних пропозицій, визначеним у тендерній документації, та визначення відповідності учасників кваліфікаційним критеріям, подаються протягом п'яти днів з дня оприлюднення на веб-порталі Уповноваженого органу протоколу розгляду тендерних пропозицій.

Таким чином, опираючись на положення законодавства, у разі, якщо учасник вважає, що його пропозицію відхилено безпідставно, він має право подати скаргу на протокол розгляду тендерних пропозицій, незважаючи на те,

чи мало місце таке відхилення до проведення оцінки (для закупівель, на яких розповсюджується обов'язок публікації англійською мовою) чи після (для інших закупівель). Незважаючи на надане законодавством право оскарження, станом на сьогодні технічної можливості подання скарги такого характеру немає.

Згідно з інформацією, яку надає Міністерство економічного розвитку і торгівлі України та Державне підприємство «Прозорро», якщо не було визначено переможця торгів і внаслідок цього замовник не укладає договір ні з ким, то жоден учасник не має права оскаржити дії замовника.

На практиці маємо недосконалість електронної системи закупівель, адже, наприклад, якщо замовнику вигідно продовжити договір з діючим постачальником товарів чи послуг, в нього є можливість безпідставно відхилити всі пропозиції учасників та відмінити торги й автоматично продовжити співпрацю з діючим суб'єктом. І технічно жоден учасник не має права оскаржити відмову від участі в тендері [6, с. 47].

2) Проведення електронного аукціону з почерговим зниженням ціни.

Для здійснення публічних закупівель законодавством передбачено, що оцінка тендерів проводиться за допомогою електронного аукціону. Правила проведення аукціону полягають в тому, що учасники в три етапи знижують ціну, при чому в порядку від того, хто першочергово подав найвищу ціну. Таким чином можна сказати, що учасник, який подав найнижчу ціну, має право останнім змінювати її, знаючи при цьому ціни, які пропонує конкурент.

Ця ситуація свідчить про те, що учасник, який подав спочатку найнижчу ціну, має більше шансів для отримання тендеру, адже він знатиме всі ціни, які пропонують конкуренти і це є порушенням принципів публічних закупівель.

Під час проведення електронного аукціону великі компанії можуть піти на більш істотне зниження ціни, за рахунок чого отримують перевагу над підприємствами малого і середнього бізнесу. Поряд з цим така ситуація може сприяти підвищенню якості продукції, що постачається, адже компанії такого рівня турбуються про збереження свого іміджу.

Ще одним недоліком є те, що аукціон незахищений від застосування спекулятивних схем для отримання перемоги в тендері. Одним із застосовуваних методів може бути демпінг цін.

3) Можливість впливати на склад учасників торгів.

Найпоширенішим параметром пошуку закупівлі виступають товари, послуги чи роботи, які потребує замовник, але більша частина товарів вноситься замовником вручну, де є можливість внести помилку навмисно для допущення «своїх» учасників.

Для усунення цієї проблеми потрібно розробити перелік товарів та послуг і надалі обирати замовників тільки із зазначеного списку. Впровадження повного переліку предметів закупівель зменшить спеціальні маніпуляції для обмеження кола учасників.

4) Регулярні технічні помилки та збої в роботі електронної системи та майданчиків торгівлі.

Враховуючи доволі низький рівень інформаційної безпеки в Україні, часто трапляються збої та некоректна робота майданчиків і самої системи.

Таким чином, електронна система публічних закупівель необхідна для того, щоб забезпечити прозорість закупівель, підвищити довіру бізнесу до держави та забезпечити ефективний механізм у боротьбі з корупцією. Головна ідея, яка закладена в систему «Prozorro» при її створенні, – надати можливість громадянам бачити та аналізувати оприлюднену інформацію про здійснені тендери. Тобто надається можливість учасникам бачити і аналізувати оприлюднену на торгах інформацію. Крім того слід зазначити, що цю інформацію можуть аналізувати і використовувати не тільки учасники торгів, але і всі бажаючі, тому що тут діє принцип відкритості торгів.

Проблемним аспектом функціонування системи є регулювання допорогових закупівель. На сьогодні існує значна кількість випадків дискримінації учасників, коли замовник формує кваліфікаційні вимоги під певного виконавця і таким чином звужує коло потенційних учасників. Наразі учаснику в таких випадках пропонується пряме звернення до замовника,

надсилання скарги до Держаудитслужби та вищих інстанцій замовника. Відсутність правового тиску на замовників при умові виявлення порушень в допороговій закупівлі є вагомою проблемою. Частка дискваліфікованих пропозицій, у свою чергу, є індикатором значного рівня таких порушень. Так, протягом 2015-2019 років було зареєстровано 25,8 тис. процедур з поданням скарги, що становить близько 8,2 % від загальної кількості проведених тендерів. Серед цієї кількості майже 70 % скарг було подано на рішення тендеру, а 30 % - на умови (рис. 2.5).

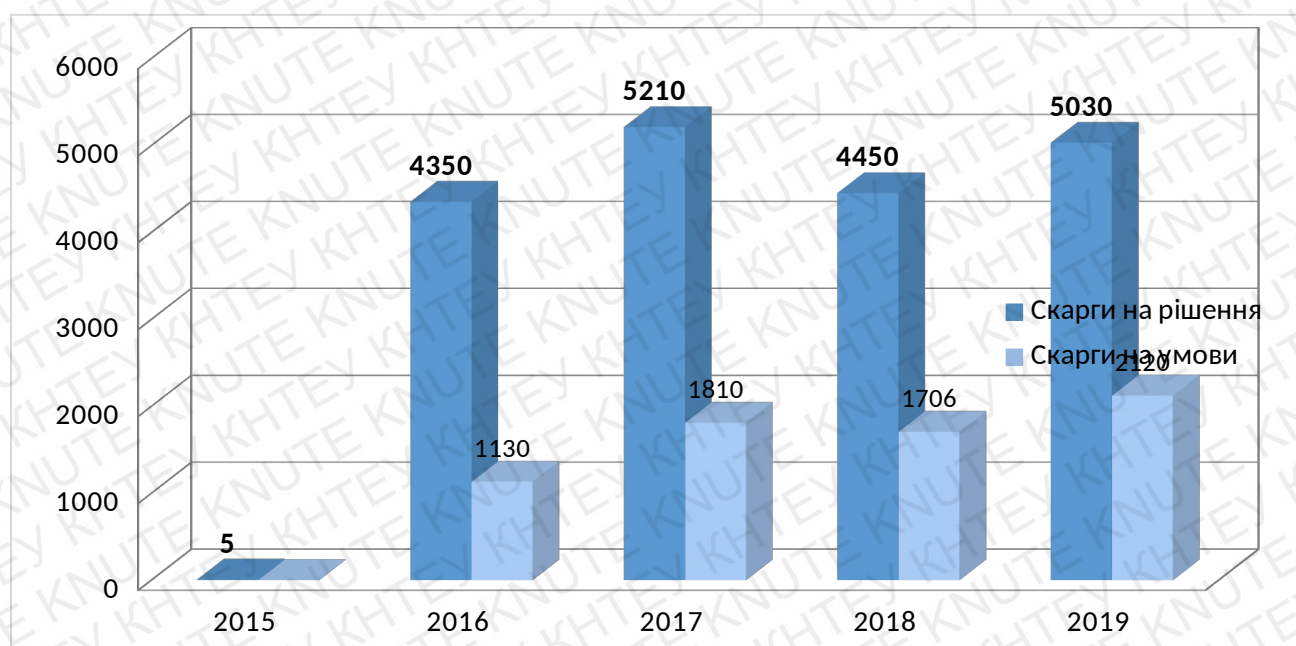

Рис. 2.5. Динаміка кількості скарг на умови та рішення тендерів протягом 2015-2019 рр.

Побудовано автором за даними [36]

Неповне розкриття інформації про процес планування та виконання угоди. Необхідним є максимальне переведення роботи учасників в онлайн-режим, автоматизація етапів та додавання у систему усіх існуючих процедур.

Закупівлі в системі є децентралізованими, що з одного боку дещо збільшує витрати на обслуговування процесу закупівель.

З огляду на зарубіжний досвід можна узагальнити, що в Європі використовують дві основні моделі електронних публічних закупівель: централізовану і децентралізовану. Наприклад, у Німеччині використовують

централізовану модель, всі закупівлі здійснюються через систему E-Vergafe та є обов'язковими до застосування федеральними відомствами. Громадська організація «Форум держзамовлення», у свою чергу, проводить аналіз тенденцій і виносить їх для обговорення з урядом, що, сприяє постійному вдосконаленню функціонуючої системи і свідчить про високий рівень розвитку свідомості громадян. У Швеції ж відсутня єдина електронна система закупівель, муніципалітети мають власні електронні платформи, використовуються вони замовниками добровільно. У цій системі переважає кількість приватних суб'єктів, що є специфічною характеристикою, яка відрізняє її від інших централізованих моделей [42].

Отже, нова електронна система дає поштовх для початку своєї підприємницької діяльності на новому місці, у суб'єктів господарювання, які мають обмежені фінансові ресурси, з'являються нові можливості отримувати дохід. Бюджетні ж установи при здійсненні закупівель використовують електронну систему закупівель з метою відбору постачальника товару, послуги та виконавця робіт для укладання договору. Як показує аналіз переваг та недоліків використання електронних публічних закупівель в Україні, позитивних сторін у системи більше, ніж негативних. Та поряд з цим є необхідність подальшого удосконалення діючої системи з метою підвищення її прозорості.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Державні закупівлі є підґрунтям діяльності будь-якої державної установи чи підприємства. Їх обсяг, якість, порядок та законність здійснення впливають

не лише на економічний стан держави, а й на суспільну корисність. Одним із найперспективніших шляхів розвитку держави та реалізації концепції раціонального та ефективного використання бюджетних коштів (коштів платників податків) є широке впровадження у сферу закупівель товарів, робіт і послуг для державних потреб єдиної структурованої системи, заснованої на засадах конкуренції, прозорості, недискримінації та децентралізації [47].

Окрім виявлених недоліків системи «Prozorro» слід детально розглянути наявні проблеми у законодавчих та інституційних компонентах системи публічних закупівель. Після введення в дію Закону “Про публічні закупівлі” залишаються питання як нормативно-правового характеру, так і технічного характеру, які необхідно доопрацювати для успішної реалізації реформи у сфері публічних закупівель. Серед цих проблем можна виділити такі:

1. Насамперед Закон № 922 не відображає весь організаційний процес проведення закупівель.
2. Існування правових прогалин в Законі № 922.
3. Під час тестування нового продукту на електронних майданчиках неможливо повною мірою розмістити відповідні документи у строки, визначені законом, враховуючи, що більшість строків зазначено не в робочих, а в календарних днях.
4. Економічно необґрунтована децентралізація замовників.
5. Неправомірне втручання органів казначейського обслуговування з вимогами внесення не суттєвих змін та уточнень.
6. Неефективність судової системи, щодо забезпечення покарання при неефективному використанні бюджетних коштів, а то й взагалі – зловживань.
7. Низка тендерів скасовується по причині технічної помилки при створенні тендерної документації, що пов'язано з низькою кваліфікацією закупівельників.
8. Згідно даних публічного модуля аналітики, від 10% до 15% всіх оголошених закупівель, залежно від сфери, скасовуються.

Перспективи розвитку електронних закупівель напряму залежать від спроможності нашої держави реорганізувати неефективні складові закупівель, забезпечивши дійсно прозорі публічні закупівлі.

На основі виділених проблем можна сформулювати рекомендації для поліпшення роботи в системі публічних закупівель. Сукупність усіх рекомендацій, щодо удосконалення системи публічних закупівель можна поділити відповідно до її основних складових. З метою вдосконалення законодавчої складової пропоную внести зміни в профільний закон, зокрема:

- Удосконалення законодавства у сфері державних закупівель відповідно до європейських принципів.
- Застосування програмно-цільового методу формування бюджетів для функціонування державних закупівель з метою посилення контролю за витрачанням коштів головних розпорядників.
- Удосконалення основного профільного закону в сфері державних закупівель із метою усунення прогалин і колізій.
- Розробка стратегії розвитку державних закупівель на рівні національної програми.
- Прийняття до виконання 25 рекомендацій GRECO, спрямованих на створення механізму здійснення всезагальної політики боротьби з корупцією.
- зняття обмеження виходу на український ринок державних закупівель виробників із різних країн, оскільки допуск до участі в торгах виключно українських виробників не можна вважати підтримкою національного виробника, оскільки так обмежуються права замовника торгів.
- Створення комплексного законодавства із фінансового контролю, що зменшить фіскальний тиск на підконтрольні об'єкти та чітко регламентує процес контролю за здійсненням закупівель.
- Вирішення питань з правовим забезпеченням невідворотності покарання: попри прийняття важливих законів, активність громадянського суспільства на наявність інструментів, за допомогою яких можна віднайти докази про

неефективне використання бюджетних коштів, а то й взагалі – зловживань, судова система вкрай неефективна. Численні приклади доводять – судова система залишилась такою ж нежиттєздатною та слабкою. Як би ефективно система «Prozorro» не ідентифікувала й не виявляла порушення, без подальшого контролю з боку Державної аудиторської служби України, Рахункової палати, Держказначейства, СБУ, МВС, Прокуратури та Антимонопольного комітету та судових вироків побудувати ефективну систему в боротьбі з корупцією неможливо.

- Врегулювання процедури з додатковими угодами. Відповідно до пункту 2 статті 36, цінова пропозиція, що перемогла у тендері може збільшуватись за додатковою угодою на 10%. Проте, відсутня інформація щодо того, скільки разів ця угода може бути підписана, що призводить як до штучного підняття ціни в рази підписанням декількох додаткових угод підряд, так і до відміни закупівлі через незадовільні умови договору, внаслідок чого замовник вимушений знову проводити тендер.
- Зміна порогу: нині, як вже зазначалось, до допорогових закупівель відносяться всі закупівлі, запланована сума тендеру в яких нижче 200 тисяч гривень для товарів та послуг й 1.5 мільйонів гривень для робіт. Це призвело до великої кількості спекуляцій, коли велика кількість тендерів по товарах і послугах оголошувались на 199 тисяч гривень, при значно нижчій реальній вартості, й які проводили без відкритих торгів. Доцільним є суттєве пониження порогу, задля унеможливлення таких зловживань.
- З допорогами пов'язане і таке явище, яке, зазвичай, називають «дробленням». Мова йде про ситуації, коли тендер, вартість якого може бути ~1 мільйон, розділяють на 5 окремих тендерів, що йдуть як допороги й проходять значно менш прозоро та відкрито. Це також підтверджує тезу про те, що варто знижувати поріг та підкреслює необхідність повномасштабного запуску системи ризик-індикаторів, яка виявлятиме й сигналізуватиме про всі потенційно корупційні закупівлі.

- Велика децентралізація замовників призводить до значних втрат публічних коштів та неефективного їх витрачання. Система охоплює близько 15 тис. замовників різного рівня. Водночас у сучасній міжнародній практиці ефективно використовується модель централізованих закупівель, яка характеризується зменшенням загальних витрат у системі. Законом № 922-VIII введено термін «централізовані закупівельні організації», особливості створення та діяльність яких встановлюється Кабінетом Міністрів України. Можливість створення централізованих закупівельних організацій для органів місцевого самоврядування необхідно передати в повноваження територіальних громад та внести зміни з цього питання до Закону України «Про публічні закупівлі».
- Питання щодо правових прогалин та організаційних розбіжностей у Законі № 922 та роботі електронних майданчиків необхідно вирішувати внесенням змін до законів та підзаконних актів [2].

З метою вдосконалення інформаційної складової потрібно виконати перелік дій для поліпшення роботи самої системи:

- розробка системи якісних показників ефективності фінансування державних закупівель і проведення процедур;
- залучення до участі в торгах іноземних учасників, а також регулювання сфери державних закупівель із метою виключення випадків дискримінації учасників нерезидентів;
- підтримка вітчизняного виробника та представників малого і середнього бізнесу з метою впливу на економічні процеси в державі;
- розвиток конкурентного середовища у сфері державних закупівель;
- рівність процедур при проведенні торгів і розширення їхніх видів;
- прозорість торгів необхідно досягати не лише шляхом здійснення різних видів контролю уповноваженими органами, а й за допомогою безкоштовного навчання персоналу замовника, надання безкоштовних консультацій центральним органом, метою якого є координація державних закупівель;

- конкурсні процедури здійснення закупівель та можливість участі в торгах різних за організаційно-правовим статусом, доходами та кваліфікаційними можливостями підприємств, що сприяє розвитку рівної конкурентної боротьби в економічних секторах;
- спрощення процедур закупівель, зокрема шляхом введення переліків таких товарів, робіт і послуг, для яких склався стабільний ринок, а також таких, які можуть надаватися лише обмеженим колом учасників - природними монополіями;
- зменшення “конкурсного” тиску на державні підприємства шляхом регламентації відсутності необхідності проведення обов’язкових процедур закупівель за кошти, що отримані як прибуток підприємств із власної діяльності, та не є бюджетними чи отриманими;
- зменшення кількості відмінених закупівель шляхом розробки стандартів тендерної документації, стандартні вимоги відповідно до кількісних, якісних характеристик предмету закупівлі, чітких кваліфікаційних критеріїв та інших вимог до учасників (що унеможливить безпідставну дискваліфікацію учасників), розробити базу типових специфікацій груп товарів та базу потенційних постачальників;
- враховуючи абсолютно нову систему роботи в електронній системі закупівель, необхідно організувати проведення безкоштовних навчань спеціалістів у сфері закупівель, учасників, представників громадськості через електронні засоби, а саме проведення вебінарів, підготовку відеоматеріалів за тематикою організації та проведення тендерів, особливості користування електронною системою саме Уповноваженим органом у сфері публічних закупівель – Міністерством економічного розвитку і торгівлі України;
- встановлення правил для налагодження співпраці між структурними підрозділами установи;
- створити єдиної закупівельної програми, в якій буде чітко регламентовано закупівельний процес;

- впровадження заходів матеріального та нематеріального заохочення співробітників;
- слід також використовувати інструменти модуля аналітики «Prozorro», які сприяють прозорим та підзвітним закупівлям. Така інтеграція надала б змогу виявляти проблемних постачальників на етапі подачі пропозицій. Більш того, не всі процедури, передбачені Законом, наразі є в електронній системі. Наприклад, помітна відсутність рамкових угод, функціонал яких досі розробляється. Як бачимо, для розгортання роботи «Prozorro» доцільною видається автоматизація процесів і додавання всіх процедур до системи [41].

З метою удосконалення інституційної складової потрібно внести зміни до теперішнього порядку, а саме:

- направлення максимуму зусиль усіх державних органів незалежно від рівня та спільна координація діяльності для подолання злочинних проявів, зокрема корупційних: прийняття норми Кримінального кодексу України за злочини у сфері здійснення державних закупівель;
- вдосконалення чинного порядку, який регламентує здійснення системи контролю. Для цього перевірку державних закупівель необхідно визначати як контрольний захід, що проводиться за наявності підстав, передбачених чинним законодавством щодо об'єкта контролю у приміщенні органу контролю шляхом проведення запиту документації з державних закупівель та інших документів, необхідних для проведення перевірки.

З метою вирішення проблем в системі контролю, доцільно буде запропонувати новий орган, який візьме на себе основну частину обов'язків контролю в системі публічних закупівель. До обов'язків будуть входити найбільш важливі функції з контролю та моніторингу публічних закупівель. (рис 3.1)

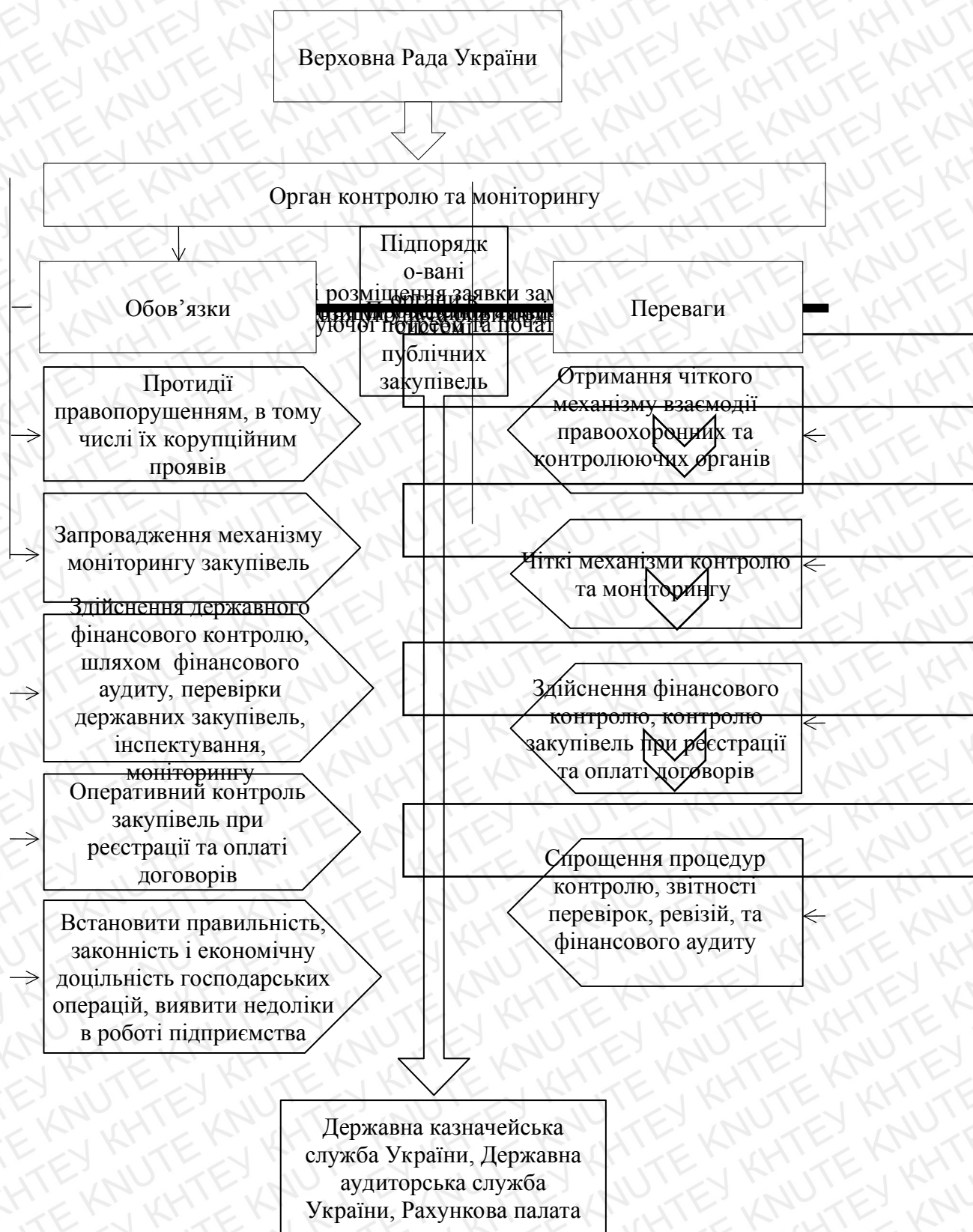

Рис.3.1. Схема контролю та моніторингу публічних закупівель в Україні

Побудовано автором за даними [8,17,33]

З впровадженням нового органу до контролю публічних закупівель, частина обов'язків таких органів як: Рахункова палата, Антимонопольний комітет України, Державна аудиторська служба України, Державна

казначейська служба України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі буде передана до нього, що дасть можливість мати більш дієву взаємодію та комунікацію між відділами контролю та моніторингу. Також при цьому ми отримаємо: спрощену процедуру звітності перевірок, ревізій, та фінансового аудиту.

Здійснення перевірки без виходу на об'єкт дасть змогу отримати такі переваги:

- зменшення фіскального тиску на підконтрольні об'єкти;
- економія робочого часу та, як наслідок, підвищення ефективності роботи працівників;
- раціоналізація системи проведення перевірок;
- підвищення якості перевірки з одночасним звуженням втручання контролюючих органів у роботу підконтрольних об'єктів.

Як спосіб удосконалення та оптимізації контрольних заходів, необхідно здійснювати перевірку державних закупівель у приміщенні Державної фінансової інспекції та її територіальних органів шляхом запиту документів у підконтрольних об'єктів [31].

Шляхами підвищення ефективності організації механізму державного регулювання сфери державних закупівель в Україні можна назвати такі:

1. Вдосконалення законодавства, що регулює відносини у сфері державних закупівель з метою спрощення процедур державних закупівель.
2. Розвиток конкурентного середовища.
3. Зменшення рівня корупції.
4. Посилення відповідальності за порушення у галузі державних закупівель.
5. Імплементация міжнародних стандартів і пріоритетів.

Таким чином, було виявлено ключові проблеми здійснення державних закупівель та визначено, що для їх розв'язання необхідно вдосконалювати не тільки законодавство, яке регламентує процес закупівлі товарів, робіт та послуг, а й законодавство з контролю за здійсненням торгів.

Отже, державні органи влади контролюють здійснення державних закупівель в Україні. Існує певна система перевірки державною сфери державних закупівель. У розвинених зарубіжних країнах, що мають законодавчо встановлену систему розміщення замовлень для суспільних потреб, сформувалися дві основні системи державних органів, які уповноважені здійснювати контроль за державними закупівлями. У деяких країнах контроль за системою закупівель покладено на спеціально створені для цього органи.

На сьогодні в Україні вносяться зміни до законодавства та створюються нові, удосконалені нормативно-правові акти. Також Законом про державні закупівлі змінено терміни, які описують процедури закупівлі. Однією з головних змін у Законі про державні закупівлі стало відновлення прав нерезидентів брати участь у торгах нарівні з вітчизняними компаніями. Запроваджені раніше для іноземців заборони забезпечувати бюджетні організації мотивувалися бажанням підтримати українських виробників у період кризи. Однак це рішення спричинило численні нарікання міжнародних організацій. До того ж, на думку самих замовників, штучне обмеження кола постачальників призвело до збільшення витрат на закупівлі, оскільки іноземні компанії зазвичай пропонували товар дешевше, ніж вітчизняні виробники.

Для унеможливлення негативних явищ у публічних закупівлях необхідно вдосконалювати систему законодавства, що регламентує проведення торгів та контроль за їх здійсненням.

Отже, державні органи влади контролюють здійснення державних закупівель в Україні. Існує певна система перевірки державною сфери державних закупівель. У розвинених зарубіжних країнах, що мають законодавчо встановлену систему розміщення замовлень для суспільних потреб, сформувалися дві основні системи державних органів, які уповноважені здійснювати контроль за державними закупівлями. У деяких країнах контроль за системою закупівель покладено на спеціально створені для цього органи.

Таким чином, для поступової адаптації законодавства у сфері публічних закупівель до законодавства ЄС з урахуванням розпорядження КМУ «Про Стратегію реформування публічних закупівель («дорожню карту»))» від 24 лютого 2016 року № 175-р сьогодні необхідно усунути протиріччя та розбіжності між нормативно-правовими актами центральних уповноважених органів, що здійснюють державне регулювання та контроль у цій сфері. Для успішної реалізації реформи у сфері публічних закупівель, для усунень протиріч та розбіжностей нормативно-правового та технічного характеру необхідно налагодити активний взаємозв'язок між Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, замовниками, учасниками та електронними майданчиками як активними користувачами електронної системи закупівель.

Сучасне міжнародне законодавство про державні закупівлі базується на законі Юністрал про закупівлі товарів та послуг. Цей закон містить 57 статей, де вказано загальні положення, методи закупівель і умови їх використання, детально вказано процедури торгів, основний метод закупівель, процедури та методи оскарження. Впровадження даного закону для України є нагальним і необхідним [44]. Усі його положення є обґрунтованими та раціональними і його виконання значно посприє якщо не всім то переважній більшості проблем. Даний закон може усунути проблеми в роботі системи «Prozorro», усунути можливість корупційного тиску, закон передбачає велику кількість різноманітних випадків, які можуть виникати на реальній практиці і вказує про можливість демократичних і справедливих способів вирішення проблем для таких випадків.

Також підписаний президентом Указ про впровадження порталу «Dozorro» є необхідним для попередження корупційних проявів, однак в той же час недостатнім для подолання всіх проблем в системі «Prozorro».

Отже, за даними дослідження щодо удосконалення системи та нормативно-правового регулювання електронних публічних закупівель можна зробити висновок, що законодавчі зміни не вирішили більшість проблем, які виникають у процесі проведення державних тендерів, зокрема:

- здійснюється поділ предмета закупівель на частини та приховування тендерів;
- електронні торги не забезпечують здійснення закупівель за найнижчими цінами;
- торги відміняються з надуманих підстав, щоб переможцем став «потрібний» учасник;
- неналежна підготовка до тендерів з боку замовників і учасників (невідповідність продукції, що поставляється, технічним вимогам тощо);
- високі ризики розголошення персональних даних;
- невиправдано широке застосування цінового критерію оцінювання пропозицій;
- зловживання з боку замовників свободою кваліфікаційного відбору постачальників.

З метою усунення цих недоліків доцільно запозичити досвід правового регулювання публічних закупівель ЄС, а саме:

- оцінювання конкурсних пропозицій проводиться після їх кваліфікаційної перевірки;
- тендери не повинні оголошуватися, якщо потреби в предметі закупівлі задовольняються державним (комунальним) підприємством;
- тенденція до об'єднання попиту з боку замовників (проведення спільних нерегулярних централізованих закупівель) для досягнення економії від масштабу;
- замовники мають значну свободу дій щодо регулювання строків проведення тендерних процедур;
- найбільш економічно вигідна пропозиція повинна визначатися на підставі не тільки ціни, а кращого співвідношення ціни та якості (витрат у процесі експлуатації);
- демократичність складання технічних специфікацій;
- інновації визнаються метою публічних закупівель;

- стимулюється впровадження екологічних та інших стандартів підприємствами, заохочення участі малих і середніх підприємців у тендерах, а також підприємств інвалідів та інших соціально незахищених верств населення.

ВИСНОВКИ

Публічні закупівлі відіграють важливу роль у виконанні державою основних її функцій, задоволення суспільних потреб та реалізації найбільш пріоритетних проектів та програм. При цьому система публічних закупівель є інструментом регулювання соціально-економічних процесів на державному рівні, значення якого зростає в умовах реформування національної економіки. Це зумовлено тим, що ефективне управління публічними закупівлями є стратегічно важливою сферою інтересів населення країни та слугує запорукою раціонального використання державних коштів.

Дослідивши позиції вчених необхідно зазначити, що навіть працюючи в одній науковій галузі підходи до розуміння того самого поняття можуть кардинально відрізнитись один від одного. Адже кожне запропоноване поняття все ширше розкриває свою сутність у формулюваннях вчених, тим самим протиставляє одну позицію іншій, внаслідок чого виникає необхідність до єдиного підходу у дефініції терміну задля уникнення можливих розбіжностей. Здійснивши аналіз підходів, доходимо висновку, що під публічними закупівлями слід розуміти сукупність поетапних дій, які складають цілісну, врегульовано законодавством процедуру, що здійснюється на конкурентній основі, спрямовану на закупівлю за державні кошти та кошти місцевих бюджетів необхідних товарів, робіт і послуг, що пропонуються учасниками процедур, відповідно до потреб замовника. Було з'ясовано основне призначення публічних закупівель, виконувані ними функції.

Також за допомогою аналізу в системі та сфері моніторингу публічних закупівель можна підсумувати, що в процесі організації закупівель є певні недоліки як зі сторони законодавця так і в загальному. Потрібно проаналізувати досвід зарубіжних країн та перейняти пропозиції щодо удосконалення організаційно-правового забезпечення механізму публічних закупівель.

Головним суб'єктом в системі публічних закупівель є електронна система закупівель України, яка дає можливість проведення тендерів за різноманітними варіантами відповідно до потреб замовника та сприяє підвищенню контролю та

ефективного використання державних коштів шляхом створення конкурентного середовища. З кожним роком ми бачимо приріст учасників та вартості проведених тендерів в межах електронної системи «Prozorro» це свідчить про те, що система електронних торгів набуває поширення. Також система дає можливість для початку роботи з державними органами та установами, а бюджетним установам дає можливість раціонально відбирати постачальника товарів, послуг для укладення договору. Як показує аналіз всіх компонентів електронних публічних закупівель, система має більше переваг, ніж негативних сторін, але поряд з цим потрібне удосконалення всіх процедур та діючої системи з метою отримання максимальної ефективності та прозорості.

Також до головних фігурантів контролю відносяться державні органи влади, які контролюють та регламентують порядок та подачу державних закупівель. Існує певна, але в той же час недієва система перевірки державною сфери державних закупівель. У розвинених країнах, що мають законодавчо встановлену систему розміщення замовлень для суспільних потреб, сформувалися дві основні системи державних органів, які уповноважені здійснювати контроль за державними закупівлями. У деяких країнах створено окремий орган для контролю за системою закупівель.

За даними дослідження щодо пошуку шляхів удосконалення нормативно-правового регулювання та системи публічних закупівель в цілому можна зробити висновок, що законодавчі зміни не вирішили більшість проблем, які виникають у процесі проведення державних тендерів. Створення комплексного законодавства із фінансового контролю є одним із інструментів для створення ефективної системи публічних закупівель, яка буде побудована на засадах прозорості та дієвості. Результатом чого стане зменшення фіскального тиску на підконтрольні об'єкти та забезпечення чіткої регламентації процесу контролю за здійсненням закупівель, що дасть не тільки змогу закупівель з дефіцитом державного бюджету, а й можливість закупівлі якісних товарів, робіт та послуг за обґрунтованими цінами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про публічні закупівлі» №922-VIII від 25.12.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/922-19>
2. Закон України «Про здійснення державних закупівель» 1197-VII від 10.04.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1197-18>
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок організації та проведення міжнародних торгів (тендерів) в Україні» від 21.10.1993 № 871 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/871-93-%D0%BF>.
4. Бровдій А. М. Організація публічних закупівель: навч. посібник / А. М. Бровдій; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. – 183 с.
5. Олефір А. Правовий механізм державних закупівель: стимулювання інноваційності виробництва медичної продукції: монографія / А. Олефір. – К.: Юстініан, 2014. – 448 с.
6. Пивовар Ю. І., Новаковець В. М. Фінансово-правове регулювання публічних закупівель в Україні: [монографія] / Пивовар Ю. І., Новаковець В. М. – К. : ТОВ «Три К», 2012. – 224 с.
7. Ткаченко Н. Б. Управління державними закупівлями: монографія / Н. Б. Ткаченко. – К. : Книга, 2007. – 296 с.
8. Цибульник Н. Ю. Адміністративно-правове забезпечення публічних закупівель в Україні: дис. канд. юр. наук : 12.00.07 / Цибульник Неллі Юріївна. – Запоріжжя. 2018. – 222 с.
9. Шатковський О. П., Яременко С. Коментарі до законодавства України про публічні закупівлі. Гармонізація системи публічних закупівель в Україні зі стандартами ЄС. Грудень, 2016. – 131 с.

10. Альциванович О. В. Теоретико-категоріальний аналіз поняття публічних закупівель та корупційних ризиків при їх здійсненні в Україні / В.О. Альциванович, Я. Ю. Цимбаленко // Аспекти публічного правління. – №9. – 2018. – С. 92-103.
11. Вареник В.М. Особливості застосування системи державних закупівель ProZorro (Прозорро) / В.М. Вареник, Л.О. Євчин // Європейський вектор економічного розвитку. – №2 (21). – 2016. – С. 6-15.
12. Жеребило І. В. Публічні фінанси та їхня роль у забезпеченні соціальної сфери економіки країни: теоретичний аспект / І. В. Жеребило // Вісник Університету банківської справи. – 2019. – № 1. – С. 98-106.
13. Здирко Н.Г. Публічні закупівлі: типи та процедура здійснення / Н.Г. Здирко // Агросвіт. – 2019. – № 18. – С. 51-62.
14. Катроша Л. В. Зарубіжний досвід здійснення фінансового контролю у сфері державних закупівель / Л. В. Катроша // Економіка та держава. – 2017. – № 12. – С. 48-51.
15. Квач В. Ю. Загальнотеоретичні положення про публічні закупівлі: поняття та призначення / В. Ю. Квач, Р. В. Афанасієв // Молодий вчений. – 2017. – № 11. – С. 884-887.
16. Кіндзерський Ю. В. Інститут державної контрактної системи у формуванні ефективної держави в Україні / Ю. В. Кіндзерський // Наукові праці ДонНТУ. – 2015. – №40. – С. 124-133.
17. Колотій В. М. Специфіка ринку державних закупівель / В. М. Колотій // Формування ринкових відносин в Україні. – 2015. – № 3. – С. 24-27.
18. Костенко О. М. Порівняльно-правовий аналіз процедур публічних закупівель в Україні та Європейському Союзі / О. М. Костенко // Національний юридичний журнал: Теорія і практика. – 2018. – № 1. – С. 46-49.
19. Кравченко В. М. Формалізація процедур в системі публічних закупівель PROZORRO / В. М. Кравченко, І. Г. Сивицька, Д. Г. Теленкова // Економіка і організація управління. – 2018. – № 1. – С. 24-33.

- 20.Критенко О.О. Теоретичні підходи до визначення поняття «державні закупівлі» / О.О. Критенко // Вісник Академії митної служби України. – 2014. – № 1. – С. 19-26.
- 21.Кулак Н.В. Передумови вдосконалення системи державних закупівель шляхом створення електронної системи торгів / Н.В. Кулак // Наукові розвідки з державного та муніципального управління. – 2014. – №2. – С. 274-282.
- 22.Кулак Н. В. Сучасний стан електронного забезпечення сфери здійснення державних закупівель / Н. В. Кулак // Наукові розвідки з державного та муніципального управління. – 2014. – №1. – С. 193-203.
- 23.Левон С. Б. Управління системою публічних закупівель: досвід ЄС та практика України / С. Б. Левон // Вісник НАДУ. – 2019. – №1. – С. 47-52.
- 24.Мартинович Д. Є. Аналіз ефективності публічних закупівель як інструменту державної допомоги / Д. Є. Мартинович // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 18. – С. 70-76.
- 25.Марусей Т. В. Основні аспекти впровадження системи державних закупівель Prozorro / Т. В. Марусей / Економіка і суспільство. – 2018. – 16. – С.164-167.
- 26.Мельников О. С. Організація системи державних закупівель в США / О. С. Мельников // Актуальні проблеми державного управління. – 2016. – № 2 (42). – С. 117-123.
- 27.Мельников О. С. Організація системи державних закупівель у країнах ЄС / О. С. Мельников // Теорія та практика державного управління. – 2016. – № 3 (38). – С. 433-440.
- 28.Мельников О. С. Особливості публічних закупівель як об'єкта державного регулювання економіки / О. С. Мельников // Теорія та практика державного управління. – 2016. – №1. – С. 129-135.
- 29.Мельников О. С. Шляхи протидії корупції у сфері державних закупівель / О. С. Мельников // Актуальні проблеми державного управління. – 2016. – № 1. – С. 44-49.

- 30.Міняйло О.І. Сучасний стан та перспективи розвитку електронних державних закупівель в Україні / О.І. Міняйло, А.М. Костенко // Збірник наукових праць «Економічний вісник університету». – №29/1. – 2016. – С. 135-144.
- 31.Нагорнічевський О. А. Основні напрямки удосконалення державного управління у сфері державних закупівель в Україні в контексті національної безпеки / О. А. Нагорнічевський // Ефективність державного управління. – 2015. – № 43. – С. 184-192.
- 32.Науменко С.М. Система тендерних закупівель: теоретико-методологічні підходи до дефініції і класифікації / С.М. Науменко // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2015. – № 1(2). – С. 242-247.
- 33.Нижній Т.В. Публічні закупівлі у системі електронного урядування / Т. В. Нижній // Інвестиції: практика та досвід. – №10 – 2017. – С. 110-113.
- 34.Олефір А. О. Проблеми публічних закупівель крізь призму європейського досвіду / А. О. Олефір // Теорія і практика правознавства. – 2017. – №1 (11). – С. 1-16.
- 35.Олефір А. О. Угода про державні закупівлі СОТ: правові наслідки для України / А. О. Олефір // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 3. – С. 79-84.
- 36.Парасій–Вергуненко І. М. / Аналіз публічних закупівель: методичні та практичні аспекти // І. М. Парасій–Вергуненко. – 2017. – №7(35). – С.65-71.
- 37.Письменна М. С. Нормативно–правове середовище державних закупівель як передумова забезпечення ефективного контролю / М. С. Письменна / Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – № 6 (2). – С. 159-162.
- 38.Псьота В. О. Допорогові закупівлі у державному секторі: новації та проблеми сьогодення / В. О. Псьота // Економіка. Фінанси.

Менеджмент: актуальні питання науки і практики. – 2018. – № 1. – С. 125-133.

39. Севостьянова Г. С. Сучасний стан нормативно–правового забезпечення публічних закупівель в Україні / Г. С. Севостьянова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – № 10. – С. 91-96.
40. Сошников А. О. Теоретичні засади здійснення публічних закупівель / А. О. Сошников // Часопис Київського університету права. – 2015. – №3. – С. 221- 226.
41. Фалко Ю. В. Удосконалення управління системою державних закупівель в умовах модернізації економіки України / Ю. В. Фалко // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2015. – №3. – С. 136-142.
42. Чабан В. В. Електронні державні закупівлі: на шляху до інтеграції з ЄС / В. В. Чабан // Юридична газета. – 2015. – № 52. – С. 22.
43. Штань М. В. Державні закупівлі в системі заходів стимулювання розвитку національної економіки / М. В. Штань // Економічна теорія та право. – 2018. – № 1. – С. 60-71.
44. Аналітичні інструменти для контролю та моніторингу публічних закупівель в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dozorro.org/tools>
45. Види закупівель. Яку процедуру обрати [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://infobox.prozorro.org/articles/tipi-procedur-zakupivel-yakiy-obrati>
46. Звіт за 2017 рік: Вплив Prozorro [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cep.kse.org.ua/assets/img/articles/Prozorro_report_ua.pdf
47. Загальні положення про систему PROZORRO [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://e-tender.ua/training-tenders/teoriya-zakupivel-3/zagalni-polozhennya-pro-prozorro-5>.

- 48.Prozorro – публічні закупівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://prozorro.gov.ua/>
- 49.Типи закупівель та визначення порогів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://education.zakupki.prom.ua/tipi-zakupivel-ta-viznach/>
- 50.Цілі регулювання державних закупівель в Україні та майбутній розвиток [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eupublicprocurement.org.ua/the-purpose-and-future-direction-of-public-procurementregulation.html>.
- 51.Що таке тендер і як взяти в ньому участь? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakupki.com.ua/shcho-take-tenderi-ia-k-v-nikh-priimati-uchas.html>